
MİLLİ ŞEHİT KEMAL BEY

(? - 10 NİSAN 1919)*

Oğuzhan ÇAKI

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, bir taraftan çeşitli cephelerde İtilaf Devletleri kuvvetlerine karşı çarpışıyor, bir taraftan da sınırları içinde yaşayan azınlıkların çıkardıkları isyanlarla baş etmeye çalışıyordu. Bu etnik azınlıkların başında, başta Rusya olmak üzere İtilaf Devletleri'nden maddi ve manevi destek alan Ermeniler geliyordu. Ermeni çeteciler cephe gerisinde örgütlenip kimi zaman Türk ordusunu arkadan vuruyor, kimi zaman da Türk yerleşim merkezlerini basıp masum halkı katlediyordu. Bu gelişmeler üzerinde, dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden olan Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın teklifiyle, Ermeniler'in Osmanlı sınırları içinde başka bölgelere göç ettirilmesi konusu gündeme geldi. Enver Paşa'nın bu teklifi hükümet yetkilileri tarafından da kabul gördü ve gerekli yasanın hazırlanması için çalışmalar başlandı. Tarih kitaplarında "Tehcir Kanunu" olarak anılan, 27 Mayıs 1915 tarih ve "Vakt-ı Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat" adlı yasa 1 Haziran 1915 günü Takvim-i Vekayi'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Tehcir Kanunu'nun uygulamaya konulması üzerine İtilaf Devletleri sert tepkilerde bulundular. Bâb-ı Ali'ye gönderdikleri notalarla yapılanların katliamdan başka bir şey olmadığını, bu olaylardan mevcut hükümeti ve kararı uygulayan yöneticileri sorumlu tutacaklarını bildirdiler. Türkler'in Ermeni saldırılarına karşı nefis-i müdafaa haklarını kullanması ve göç sırasında ülkede hakim olan güç savaş şartlarının getirdiği zorluklar yüzünden bir miktar Ermeni'nin ölmüş olduğu doğrudur. Fakat, ortada kesinlikle Ermeni katliamı diye adlandırılabilir bir durum yoktur. (aksine, o dönemde asıl katliamı Ermeniler yapmıştır. Ancak uluslar arası arenada biz bu gerçekleri ciddi bir şekilde dile getiremediğimizden olsa gerek, günümüzde olaylar bizim aleyhimize işlemektedir.)

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin ardından İttihat ve Terakki dönemi sona erdi. 4 Mart 1919 yılında kurulan yeni Osmanlı hükümetinin başına Damat Ferid Paşa getirildi. Damat Ferid Paşa, Ermeni sorununun Ermenilere özerklik ve daha fazla haklar verilerek barışçıl(?) bir şekilde çözülmesinden yana idi. Ayrıca Damat Ferid, İttihat ve Terakki'nin de amansız bir düşmanıydı. İktidara gelir gelmez, hem İngiliz ve Ermeniler'e yaranabilmek, hem de İttihat ve Terakki yandaşlarını cezalandırabilmek amacıyla İtilaf Devletleri tarafından ortaya atılan katliam senaryolarını kabul etti ve Ermeni tehciri sırasında yaşananların sorumlularını aramaya koyuldu. İngiliz Sefareti'nin talepleri doğrultusunda hareket eden Damat Ferid, çok sayıda vatanseverin "tehcir ve harp" suçlusu oldukları için tutuklanmasını istedi.

Ermeni tehciri ile ilgili olan tutukluları yargılayacak mahkeme Divân-ı Harb-i Örfi idi. Bu mahkemenin baktığı en önemli davalar arasında Yozgat ve Trabzon tehciri ile ilgili olan davalar gelir. Damat Ferid hükümeti Divân-ı Harb'in süratle çalışması için yoğun çaba harcadı. Bu çabaların sonucu olarak mahkeme 8 Nisan 1919 günü ilk kararını verdi. Karar, Ermeni tehciri sırasında ölümlere sebep olduğu gerekçesiyle yargılanan Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf Vekili Mehmed Kemâl Bey'in idamı idi.

Kemâl Bey'in yargılanma sürecine geçmeden önce mahkeme üyeleri hakkında birkaç söz söylemek gerekiyor. 16 Aralık 1919'da kurulan ilk Divân-ı Harb-i Örfi'nin başkanı emekli Ferik (tümgeneral) Mahmud Hayret Paşa, üyeler müteakid Mirliya (tuğgeneral) Ali Nadir Paşa, müteakid Mirliya Süleymaniyeli Mustafa Paşa, darsaadet İstinaf Mahkemesi üyelerinden Şevket ve Artin Muscidyan, Mahkeme-i Temyiz üyesi Nihad, Beyoğlu Bidayet Mahkemesi üyelerinden Moiz Zeki, Misak Magaryan, Mazif ve Darsaadet Bidayet

Mahkemesi üyesi Abdussamet efendidir. Herhangi bir soy araştırması yapmadan, sadece isimlerine bakarak mahkemenin yedi üyesinden üçünün etnik azınlık mensubu mensubu olduğu görülüyor. Mahkemenin kurulmasından kısa bir süre sonra savcı Nihat Bey ve sorgu hakimi Nazif Bey istifa etti. Onlardan boşalan üyeliklere Beyoğlu Bidayet Mahkemesi üyesi Sami ve İstanbul İstinâf Mahkemesi yedek üyesi Sami atandı. Mahkeme'nin yedek üyeliğine de Dimitraki efendinin atanmasıyla yedi asil ve bir yedek üyeden oluşan heyetin yarısı Türk olmayan üyelerden oluşuyordu.

İşte bu mahkeme tarafından yürütülen Boğazlıyan Kaymakamı Kemâl Bey'in davası onsekiz duruşmanın ardından sona ermiştir. Kemâl bey mahkeme tarafından Ermeni tehciri sırasında ölümlere sebep olmak iddiası ile suçlanıyordu. Aynı suçlama ile daha önce Yozgat İstinâf Mahkemesi'nde yargılanmış ve beraat etmişti. Fakat Divân-ı Harb bu mahkeme kararını tanııyordu. Divân-ı Harb savcısı Sami Bey ilk duruşmada iddianamesini sundu. İddianamede birtakım kişilerin Ermeni tehciri sırasında tedbirsizlik ve şahsi çıkarları yüzünden ölümlere sebep olduğu, Kemâl Bey'in de bu faciyanın sorumlularından biri olduğu ve cezalandırılması gerektiği vurgulanıyordu. Çoğunluğu Ermeni komitacılar tarafından oluşan şahitler de savcının bu iddiasını destekler yönde ifadeler verdiler. Kemâl Bey, kendine yöneltilen suçların iftiradan ibaret olduğunu dile getirdi. Kendisinin bir memur olarak verilen emirleri yerine getirdiğini anlatan Kemâl Bey, kimsenin öldürülmesi için emir vermediğini, kimseye zulmetmediğini söyledi. Savunmasında Türkler'in zalim bir millet olmadığını dile getirdi ve asıl katliamı yüzbinlerce masum Türk'ün kanına giren Ermeniler'in yaptığını vurguladı. Fakat onun bu savunması mahkeme heyetinin görüşlerinin değişmesinde pek etkili olmamıştı. Zirâ mahkemenin vereceği karar çoktan belirlenmişti. Fransız ve İngiliz işgal komutanları, Ermeni komitacılar ve Ermeni Patriği Zaven, Kemâl Bey'in asılması için yoğun baskılar uyguluyordu. Bu baskılardan iyice bunalan mahkeme başkanı Hayret Paşa, Damat Ferid ile yaptığı şiddetli bir tartışmadan sonra görevinden istifa etti. Yerine "Nemrut" lakabıyla ün salmış Kürt Mustafa Paşa atandı. Nemrut Mustafa'nın mahkeme başkanlığına getirilmesi Kemâl Bey'i bekle-

yen acı sonu daha da belirgin hale getiriyordu.

Mahkemenin yeni başkanı Nemrut Mustafa, duruşmalar sırasında Kemâl Bey'e yöneltilen suçlamaların dozunu attırdı. Nemrut Mustafa, Kemâl Bey'i kadın, çoluk çocuk demeden insanları dağlara sürmekle, jandarmalara Ermenileri öldürmeyi emretmekle suçluyordu. Kemâl Bey'in suçlamaları reddetmesi sonucu hiçbir şekilde değiştirmede. Mahkeme heyeti, Ermeni tehciri sırasında ölümlere sebebiyet vermek suçundan Kemâl Bey'i suçlu bulmuş ve idamına karar vermişti.

Verilen idam cezasının uygulanabilmesi için öncelikle Şeyhülislam'dan fetva almak gerekiyordu. İdamın bir an önce gerçekleşmesini isteyen Mehmet Ali Bey (Dahiliye Nazırı) ve Said Molla (Adliye Müsteşarı ve İngiliz Muhibleri Cemiyeti Başkanı) fetva meselesini bir an önce halletmesi için Damat Ferid'i Padişah'a gönderdiler. Dönemin Osmanlı Padişahı Sultan Vahideddin gerekli fetvayı Şeyhülislam'dan istedi. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ilk başta fetva vermeye yanaşmadıysa da Padişah'ın ısrarı üzerine istenilen fetvayı verdi.

Fetva meselesinin halledilmesinin ardından idam için geri sayım da başlamış oldu. İnfazın gerçekleştirileceği Bayazıt Meydanı'nda idam sehbası hazırlandı. Bu sırada gelişmelerden habersiz, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu bulunan Kemâl Bey apar topar hapisten alındı. Üzerinde idam mahkumlarının giydiği beyaz gömlek bulunan Kemâl Bey, bir müfreze süngülü askerin ortasında Bayazıt Meydanı'na getirildi. Adım adım ölüme yaklaşan Kemâl Bey'e son sözlerini sordular. Bunun üzerine Kemâl Bey meydana toplanan halka şu şekilde hitap etmiştir.¹

"Sevgili vatandaşlarım! Ben bir Türk memuruyum. Aldığım emri yerine getirdim. Vazifemi yaptığuma vicdânım emindir. Sizlere yemin ederim ki ben masumum, son sözüm bugün de budur, yarın da budur. Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Eğer adalet buna diyorlarsa, kahrolsun böyle adalet!

Benim sevgili kardeşlerim, asil Türk milletine çocuklarımı emanet ediyorum. Bu kahraman millet, elbette onlara bakacaktır. Allah vatan ve milletimize zeval vermesin, Amin!

Borcum var, servetim yok! Üç çocuğumu millet uğruna yetim bırakıyorum. Yaşasın millet!"

Bu konuşmasını yaptıktan ve daha önce kaleme aldığı vasiyetnamesini verdikten sonra Kemâl bey 10 Nisan 1919 günü asılarak idam edilmiştir.

Tüm baskılara rağmen Kemâl Bey'in cenazesi son derece anlamlı oldu. Milliyetçi gençler, üzerinde "Türkler'in büyük şehidi Kemâl Bey" yazan bir çelenkle cenazeye katıldılar. Tabut insanların elleri üzerinde taşınırken Kadıköy Karakolu önündeki askerler kendiliğinden selam durdular. Kemâl Bey'in cenazesi, vasiyeti gereği, oğlu Adnan'ın mezarının bulunduğu Kuşdili çayırındaki mezarlıkta toprağa verildi.

Damat Ferid hükümetinin yanlış politikaları ve Kemâl Bey'in haksız yere idam edilmesi Türk Milleti'nin tepkisini çekmişti. Kemâl Bey gibi pek çok vatansever Türk, Ermeni tehciri sırasında ölümlere sebep oldukları iddiasıyla suçlanıyor, hapislere atılıyor veya idam ediliyordu. Anadolu'ya geçen ve Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Türk Milleti'nin geleceği için hâlâ ciddi bir tehdit olarak ortada duran Ermeni meselesine yakından eğildiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı ilk kararlar arasında, Ermeni tehciri sebebiyle tutuklu bulunanların tahliyesi yer almıştır (8 Mayıs 1920). Bu kararının yanı sıra TBMM, tehcir bahanesiyle suçlanan veya cezalandırılan kişilerin millet huzurundaki itibarlarını resmileştirmek için bir takım yasalar da çıkarmıştır. Çıkarılan yasalarla, 25 Aralık 1921'de eski Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey milli şehit ilan edilmiş, eşi ile çocuklarına maaş bağlanmıştır. 14 Ekim 1922 tarihinde Kemâl Bey de milli şehit ilan edilerek eşi ve üç çocuğuna maaş bağlandı.

Kemâl Bey, millet ve devletin devamı için çaba göstermiş, fakat ardından haksız bir şekilde suçlanmış ve idam edilmiş bir vatan evladıdır. O idam edilirken Ermeniler'in attıkları iğrenç sevinç çığlıkları hiç unutulmadı. Unutulmayan bir başka şey de Kemâl Bey'in vasiyetinde Ermeniler'e ve tüm Türk düşmanlarına seslenir gibi kaleme aldığı şu ifadelerdir: "Allah millet ve memlekete zevâl vermesin, ferd ölür, millet ise yaşar ve inşallah Türk Milleti yaşayacak ve isbat-ı mevcudiyet edecektir." Mekanın cennet olsun büyük şehit Kemâl Bey. Senin de şehit olmadan önce son sözlerinde haykırdığın gibi: YAŞASIN MİLLET!

KAYNAKÇA:

1. Nejdet Bilgi, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması, KÖKSAV, Ankara, 1999,
2. Doç. Dr. Azmi Süslü, Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü, 1990,
3. www.tonyukuk.net

DIPNOTLAR

* Dolunay Dergisi, Nisan 2004 sayısında yayınlamıştır.

1. Kemâl Bey'in yapmış olduğu bu konuşma www.tonyukuk.net sitesinden alınmıştır.

Kemâl Bey'in vasiyetnamesi, Nejdet Bilgi tarafından yazılmış olan Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in Yargılanması isimli eserden aynen alınmıştır.

Kemâl Bey'in Vasiyetnamesi

1. Efrâd-ı ailem ve akrabalarım zâhiren bir şey görünüyörlar ise de, bence malum olan aczleri hasebiyle, müteveffa sevgili oğlum Adnan'ın medfun bulunduğu Kadıköy'nde Kuşdili çayırındaki kabristanda ve yavrumun yakınında defnim, ç,n, müktezayı sevkiye ve tefdiniyenin lütfen ihtiyar-ı kabul buyurulması
2. Tezmem ve kardeşim Kadıköy'nde sâkindirler. Tezmemin adresi Mühürdar Caddesi'nde 67 numarolu hânede İsmet Hanım'dır. Mesârif-ı defin tezmemeye tevdiî buyurulmalıdır.
3. Seng-i kabrimin inşasını hamiyetli kardeşlerimden istirham eylerim. Kitabeye, "Millet ve Memleket uğrunda şehid Boğazlıyan Kaymakam-ı Esbakı Kemal'in ruhuna Fatıha" yazdırılmasını arzu ederim.
4. Perişan ve sefil zevcem Hatice, yavrularım Müzehher ve Müşerref'e muavenet edilmesini ve yavrularımın tahsil ve terbiyesine ihtimam edilmesini sevgili milletdaşlarımın himmet ve hamiyetlerinden beklerim.
5. Babam Karamürsel âşar memur-i sâbıkı Arif Bey'de âcizdir. Çocuklarım, babam sağ kaldıkça beraber kalacağından ona da muavenet edilmesini temenni ederim. Kardeşim Münir'e de muavenet edilirse memnun olurum.
6. Kalbim bugün, ruhum da yarın, arzularımın husulüne himmeti, inşallah ebediyen yaşayacak Türk ve Müslüman kardeşlerimden dilerim.
7. Allah millet ve memlekete zevâl vermesin, ferd ölür, millet ise yaşar ve inşallah Türk Milleti yaşayacak ve isbat-ı mevcudiyet edecektir."